

Capitell de «palma»**Text: MIQUEL ÀNGEL FUMANAL PAGÈS**

Procedència desconeguda (ciutat de Girona)

c. 1300-1320

Capitell

39 x 36 x 36 cm

Museu d'Art de Girona. Núm. Reg. 131.473

Fons d'Art Diputació de Girona

Durant la primera meitat del segle XIV Girona viu el seu període de «plenitud» a l'època medieval. La trama urbana creix vers gairebé tots els punts cardinals alhora que es perfecciona la construcció i la decoració de les cases benestants de l'oligarquia local. Moltes d'aquestes residències d'aspecte senyorial s'articulaven al voltant d'un pati central, que sovint tenia galeria al primer pis. Les columnes i els capitells d'aquest tipus de construccions són un dels elements més repetits i repartits arreu de la geografia catalana procedents de Girona, gràcies a la gran indústria lítica creada, que abans del 1348 viu un període d'expansió inusitat. Alguns dels capitells podien tenir dimensions certament notables, com aquest que estudiem.

A començament del segle XIV, la ciutat de Girona es va convertir en el principal centre mediterrani d'exportació d'elements petris. L'expansió de la capital de l'Onyar sobre una enorme llenca de pedra calcària nummulítica i la seva situació estratègica entre Barcelona i Perpinyà, a pocs quilòmetres del mar, van contribuir enormement a l'èxit comercial de les manufactures gironines. Ara bé, la major part de les peces exportades es concentraven en dues especialitats: l'escultura funerària i l'escultura arquitectònica. En aquest segon camp és on els picapedrers gironins van assolir una certa excel·lència.

Girona fabricava i exportava totes les peces per bastir finestres i galeries (claustrals o senyorials). Això volia dir totes les peces necessàries d'una columna (base, fust, capitell i cimaci), a més de totes les pedres d'acompanyament, tals com llindes, dovelles, ampits i muntants. Les columnes per a finestres tenien sempre el fust cilíndric, i les de galeries i claustrs tant podien presentar un sol fust gallonat (quadrilobulat) com parelles de fusts cilíndrics.

L'element més important de la decoració eren els capitells que, com la resta d'elements, van experimentar un procés d'estandardització, assolit vers 1300-1320, que sobreviuria amb poques variacions fins al segle XVI. A l'escultura estandarditzada entre 1300 i 1500 només s'empren dos tipus de capitell: els anomenats capitells de «palma» i els de «lliri». El capitell de palma s'anomena així perquè el repertori ornamental que el cobreix per les quatre cares (menys quan es tracta d'un capitell adossat a un mur o pilar) són fulles de palma, palmera o margalló. Tant en català com en llatí s'empra la mateixa forma («palma»), com en l'en-càrrec de columnes per al claustre del convent del Carme de Camprodon: «cum capitellis erunt opere sue fuylages de palma» (Freixas 1983, p. 68, doc. 15). Mirant vers el món botànic, aquesta «palma» destaca per la similitud formal amb el *Chamaerops humilis*, una espècie dins el gènere *Chamaerops*, coneguda popularment com a palmeta, palmera nana o margalló, un tipus originari de l'Europa meridional distribuït pel nord d'Àfrica i les zones del sud-est i sud-oest del vell continent.

Capitell (detall), 1300-1320. Museu d'Art de Girona. Núm. Reg. 131.472.
Fons d'Art Diputació de Girona.

Capitell, 1300-1320. Museu d'Art de Girona. Núm. Reg. 131.472.
Fons d'Art Diputació de Girona.

Els capitells adopten una forma troncopiramidal invertida i compositivament es divideixen en dos registres horitzontals. A l'inferior, quatre feixos de fulletes emergeixen des del collarí circular llis de la base fins al centre de la cara del capitell, on s'obren lleugerament i s'encorben cap a l'exterior. Al registre superior, cadascun dels feixos es desdobla i s'inclina fins a l'aresta dels angles, a l'amplada màxima del capitell, coincidint amb els de la resta de cares i deixant un espai obert al centre de cada meitat superior, on s'hi esculpeix habitualment una flor oberta, que indica que la palma representada ha florit. Hi ha centenars d'exemples amb aquesta tipologia exacta repartits arreu de la Corona d'Aragó, tant peninsular com insular. Alguns presenten petites variacions on no apareix la flor, o bé els relleus són més plans i geometritzats, com en els capitells octogonals de Sant Domènec de Girona o al segon claustre de Sant Francesc de la mateixa ciutat, repartit entre una botiga a Girona i l'església de S'Agaró.

L'existència de peces estàndard permet establir analogies en funció de les mesures. Gràcies a això sabem que la peça estudiada és un capitell de grans dimensions (amb algunes pèrdues) que pertany a una galeria de columnes gallonades procedent d'una casa senyorial de Girona (és molt semblant al capitell MDG 253 de 39,5 x 39,5 x 38 cm, també a la reserva del Museu d'Art). Les dues úniques localitzacions on hem constatat la presència d'aquests capitells d'aparença ciclòpia és en dues cases de l'Areny (al voltant de l'actual plaça del Vi): la que als baixos té el «colmado» Moriscot (a la primera planta hi ha oficines de l'Ajuntament) i a la casa Carles (seu administrativa del bisbat), on es van reaprofitar capitells semblants a l'estudiat en un *rémaniement* del segle XVIII.

Tant una casa com l'altra a començament del segle XIV eren patrimoni de diferents branques d'una mateixa família, els Bordils, una nissaga de mercaders extraordinàriament rics que van ocupar tota mena de càrrecs al govern municipal durant l'època medieval. Hem d'imaginar les «cases Bordils» com uns habitatges de grans dimensions, de planta baixa amb arcs (sovint llogats per a obradors, parades de mercat, etc.), una planta noble al pis principal i golfes de gran volum (o una altra planta entre pis i golfes). Els diversos nivells i les estances s'articulaven al voltant d'un pati monumental, que podia tenir una o diverses ales del principal cobertes amb galeria, a la qual s'accedia per mitjà d'una escala de grans dimensions. Algunes cases medievals del carrer Ciutadans (abans, anomenat «de la Draperia») encara mostren aquest tipus d'elements: galeria de tres arcs sostinguts amb columnes aparellades a la casa dels Guerau (Ciutadans, 10) i galeria d'arcs apuntats i columnes gallonades amb capitells de palma florida al palau dels Sitjar (Fontana d'Or).

No obstant això, en els casos citats, els capitells mai no tenen unes dimensions tan grans com l'estudiat; probablement es tracti d'un dels exemples més antics de capitell d'aquest tipus de galeria amb fusts quadrilobats, fet pel qual s'optà per unes majors proporcions, per tal d'assegurar la solidesa de l'estructura, a manca d'experiències anteriors. Amb el temps, els picapedrers gironins es van adonar de la fortalesa d'aquest tipus de construccions i les mesures foren cada cop més ajustades i estandarditzades, com es pot veure a les galeries dels palaus del carrer Montcada de Barcelona o als claustres dels convents de Pedralbes, Sant Francesc de Girona (remuntat parcialment al palau Solterra) i Sant Francesc de Mallorca.

Bibliografia

FREIXAS, Pere. *L'art gòtic a Girona*. Institut d'Estudis Catalans i Diputació de Girona, 1983.

ESPAÑOL, Francesca. «Los materiales prefabricados gerundenses de aplicación arquitectónica (s. XIII-XV)». *L'artista-artesà medieval a la Corona d'Aragó*, Lleida, 1999, p. 77-119.

CANAL, Eduard; NOLLA, Josep M.; SAGRERA, Jordi. *L'Areny de Girona (segle XI-XV). La formació del cor econòmic de la ciutat medieval*, Ajuntament de Girona, 2018.

FUMANAL, Miquel Àngel. *La pedra de Girona. L'esclat de l'escultura arquitectònica i cultural, 1300-1350*. Universitat de Barcelona, tesi doctoral en línia (2019).